

ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ**PUNISHMENT IN THE FORM OF LOSS OF MILITARY, SPECIAL TITLE, RANK, RANK OR QUALIFICATION CLASS****Тріска Р.Б., студент II курсу***Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»***Гумін О.М., д.ю.н., професор****завідувач кафедри міжнародного та кримінального права**
*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття 54 Кримінального кодексу України розглядає важливий аспект покарання осіб, засуджених за вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, і має велике значення для правопорядку в країні. Згідно з цією статтею, якщо особа має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас і водночас визнана винною у вчиненні серйозного злочину, суд може вирішити позбавити її цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Це може бути розглянуто як захід примусу, застосований від імені держави для забезпечення громадської безпеки та запобігання подальшим злочинам в майбутньому.

Важливо підкреслити, що покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу вже існувало в українській системі правосуддя і було закріплене в Кримінальному кодексі України 1960 року. Це свідчить про те, що такий підхід до покарання визнаний і затверджений давно і продовжує мати вагому правову підставу у сучасній правовій системі країни.

Питанням покарання загалом та позбавленню військового, спеціального звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу зокрема присвячені дослідження таких учених-криміналістів, як М. І. Бажанов, І. Г. Богатирьов, О. М. Джу́жа, П. С. Матишевський, Н. В. Марченко, М. І. Мельник, Б. О. Кири́сь, А. Х. Степанюк, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. М. Трубніков, М. І. Хавронюк.

Військовими є звання, які присвоюються військовослужбовцям під час проходження ними служби у Збройних Силах України, Державній прикордонній службі України, Службі безпеки України, Міністерстві з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Управлінні державної охорони, Службі зовнішньої розвідки України, а також військовозобов'язаним.

Спеціальні звання присвоюються співробітникам поліції, Внутрішніх військ МВС, державної податкової адміністрації, податкової поліції, митної служби і деяким іншим категоріям працівників. Ранги встановлюються для державних службовців, службових осіб органів місцевого самоврядування і дипломатичних працівників. Класні чини введені для працівників прокуратури. Кваліфікаційні класи передбачені для суддів, судових експертів, лікарів – судово-психіатричних експертів.

Ключові слова: покарання, позбавлення, військове, звання, чин, ранг, служби, кваліфікаційний клас, спеціальне.

Article 54 of the Criminal Code of Ukraine examines an important aspect of punishing individuals convicted of committing serious or particularly serious crimes and is of great significance for law and order in the country. According to this article, if a person holds military or special rank, title, or qualification class and is simultaneously found guilty of committing a serious crime, the court may decide to deprive them of this rank, title, position, or qualification class. This can be considered a coercive measure applied on behalf of the state to ensure public safety and prevent further crimes in the future.

It is important to emphasize that the punishment in the form of depriving military or special rank, title, position, or qualification class already existed in the Ukrainian judicial system and was enshrined in the Criminal Code of Ukraine in 1960. This indicates that such an approach to punishment has been recognized and established for a long time and continues to have a substantial legal basis in the country's modern legal system.

Research on punishment in general and the deprivation of military, special rank, title, position, or qualification class in particular is dedicated to scholars-criminologists such as M. I. Bazhanov, I. G. Bogatyrev, O. M. Dzhuzha, P. S. Matyshyevsky, N. V. Marchenko, M. I. Melnyk, B. O. Kyry, A. Kh. Stepanyuk, V. V. Stashys, V. Ya. Tatsiy, V. M. Trubnikov, M. I. Khavronyuk.

Military ranks are titles conferred upon military personnel during their service in the Armed Forces of Ukraine, State Border Guard Service of Ukraine, Security Service of Ukraine, Ministry of Emergency Situations and Protection of the Population from the Consequences of the Chernobyl Disaster, State Guard Directorate, Foreign Intelligence Service of Ukraine, as well as military conscripts.

Special ranks are conferred upon police officers, Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs, state tax administration officials, tax police, customs service, and some other categories of workers. Ranks are established for civil servants, officials of local self-government bodies, and diplomatic workers. Class ranks are introduced for employees of the prosecutor's office. Qualification classes are provided for judges, forensic experts, forensic psychiatric experts, and physicians.

Key words: punishment, deprivation, military, rank, position, title, services, qualification class, special.

Постановка проблеми. Зміст цього покарання, який і полягав у позбавленні засудженого належного йому військового чи спеціального звання. Позбавлення особи військового чи спеціального звання спричинило несприятливі для неї наслідки. Ці наслідки могли полягати у звільненні її зі служби або усуненні з посади, втраті нею тих прав, пільг та переваг, якими користувалась особа, що мала військове чи спеціальне звання (наприклад, права на спеціальну пенсію). У цьому виявлявся каральний вплив покарання на засудженого. Загрозою (можливістю) ж настанням вказаних негативних наслідків і фактичним їх настанням забезпечувалась превентивна дія покарання у виді позбавлення військового або спеціального звання.

Мета – полягає в тому, щоб на основі вивченого матеріалу, дослідити покарання у виді позбавлення військового спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 54 Кримінального кодексу України, передбачене позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є одним із додаткових видів покарань відповідно до ч. 2 ст. 52 КК, що застосовується в разі вчинення особою злочину. Це покарання несе за собою серйозні наслідки, оскільки відбирає у засудженого можливість займати посади або займатися діяльністю, для яких необхідне відповідне звання, ранг, чин або

клас. Втрата такого статусу може суттєво обмежити можливість особи у професійному розвитку та суспільному житті. [4, с. 149].

Призначення цього виду покарання ґрунтується на кількох ключових аспектах:

Покарання може бути застосоване тільки за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, що визначено відповідними статтями 54 ст. Кримінального кодексу України.

Воно є додатковим до основного виду покарання і застосовується лише на підставі статті 54 Загальної частини КК.

Суд вправі, але не зобов'язаний призначати це покарання, враховуючи всі обставини справи та характер вини злочинця.

Це покарання може стосуватися лише осіб, які на момент вироку мають військовий, спеціальний ранг, чин або кваліфікаційний клас, отриманий відповідно до законодавства.

– це додаткове покарання не передбачене в жодній із санкцій статей Особливої частини КК і тому в усіх випадках призначається на підставі ст. 54 Загальної частини КК, у тому числі і при застосуванні ст. 77 КК (п. 15 ППВСУ від 24 жовтня 2003 р.). Отже, призначення цього додаткового покарання є правом, а не обов'язком суду, який застосовує його на свій розсуд з урахуванням конкретних обставин справи та особи винного;

– це покарання є спеціальним і тому застосовується не до будь-якого суб'єкта злочину, а лише до тих, які на момент постановлення вироку мали військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, котрі були присвоєні їм у встановленому законом порядку. Тому до особи, яка незаконно (самовільно) присвоїла собі певне звання, ранг, чин або клас, цей вид покарання застосований бути не може, а за наявності умов, зазначених у законі, така особа може нести кримінальну відповідальність за ст. 353 КК.

Відсутність вказаного додаткового виду покарання в прямих санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України означає, що його призначення визначається конкретними обставинами вчиненого правопорушення та індивідуальними характеристиками особи, яка його скоїла. Суд, призначаючи це покарання, повинен не лише посилатися на статтю 54 КК, але і ретельно обґрунтувати своє рішення в мотиваційній частині вироку. Таким чином, визначення доцільності застосування цього виду покарання залежить від конкретних обставин, що стали підставою для винесення судового рішення, і характеристик особи винного [5, с. 162].

Суд, який постановив вирок про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, після набрання ним законної сили направляє копію вироку органу чи посадовій особі, які присвоїли це звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас (ч. 1 ст. 29 КВК).

1. Законодавство не обмежує можливість суду призначати покарання відповідно до статті 54 Кримінального кодексу в залежності від характеру злочину, скоєного особою. Це покарання може бути застосоване незалежно від того, чи було вчинене діяння з використанням службових повноважень, пов'язаних з певним званням, рангом, чином або класом, чи ні.

2. Покарання, передбачене в статті 54 Кримінального кодексу, включає в себе:

а) позбавлення військових звань осіб, які проходять службу у Збройних Силах, СБУ, Державній прикордонній службі, внутрішніх військах МВС, цивільній обороні та інших військових формуваннях, а також військовозобов'язаних;

б) позбавлення спеціальних звань, які мають співробітники внутрішніх справ, службові особи державної

податкової служби, податкової поліції, митної служби, органів цивільного захисту, служби спеціального зв'язку та захисту інформації, кримінально-виконавчої служби та інших працівників;

в) позбавлення рангів, встановлених для державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування та дипломатичних працівників;

г) позбавлення класних чинів для працівників прокуратури;

ґ) позбавлення кваліфікаційних класів для суддів, судових експертів, лікарів-судово-психіатричних експертів [6, с. 1196].

3. Якщо засуджений має кілька із зазначених звань (наприклад, і військове, і спеціальне), суд має право своїм вироком позбавити його відразу всіх звань або якогось одного з них. Для застосування ст. 54 КК не має також значення, яке за характером та обсягом повноважень звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас має засуджений і яким органом чи службовою особою цей статус було присвоєно.

4. Стаття 54 Кримінального кодексу регулює можливість позбавлення засудженого тільки таких звань, рангів, чинів або класів, які присвоюються йому відповідно до його посади, службового становища або специфіки його діяльності. Це означає, що покарання за цією статтею може зачіпати лише ті характеристики, які прив'язані до конкретної роботи або професійного поля засудженого, і враховує рівень його кваліфікації, досвіду роботи та його відповідність займаній посаді. (ст. 15 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 р. // ВВРУ. – 2001. – № 33. – Ст. 175).

Стаття 54 Кримінального кодексу не надає суду повноважень позбавляти засудженого державних нагород, таких як звання Герой України, ордени, медалі, почесні звання України, Державні премії України та президентські відзнаки. Також суд не може вирішувати питання щодо позбавлення наукового ступеня (кандидат, доктор наук), вченого звання (доцент, професор) чи академічного звання (член-кореспондент, академік), спортивних розрядів або почесних грамот. Якщо суд вважає за потрібне позбавити особу таких нагород, він може лише звернутися з клопотанням до відповідного органу або службової особи, які нагороду присвоїли, для вирішення цього питання [7, с. 156].

У разі призначення покарання, передбаченого ст. 54 КК, за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) або вироків (ст. 71 КК) воно ні поглиненню іншими видами додаткових покарань, ні складанню з ними не підлягає і згідно з ч. 4 ст. 72 КК у всіх випадках застосовується і виконується самостійно (ст. 72 КК) [8].

Порядок виконання покарання, передбаченого ст. 54 КК, встановлений ст. 29 КВК, згідно з якою після набрання вироком законної сили його копія направляється органу чи службовій особі, які присвоїли засудженому відповідний статус. Після одержання копії вироку цей орган (службова особа) зобов'язані:

а) внести до відповідних документів запис про позбавлення засудженого звання, рангу, чину або класу;

б) вжити заходів до позбавлення засудженого всіх прав і пільг, пов'язаних із цими відзнаками;

в) протягом місяця повідомити суд про виконання вироку.

Як заміна покарання, передбаченого ст. 54 КК, так і застосування його в порядку заміни інших видів покарання законом не передбачені. Однак засуджена до нього особа може бути звільнена від його відбування на підставі закону про амністію чи акта про помилування (статті 85–87 КК), причому лише у тому разі, якщо ці акти набули чинності до моменту виконання зазначеного покарання.

Як на строк погашення (ст. 89 КК) чи зняття (ст. 91 КК) судимості, так і на момент, з якого він обчислюється

(ст. 90 КК), покарання, передбачене ст. 54 КК, не впливає (див. коментар до статей 89–91 КК). Не встановлено і відповідальність за ухилення від цього виду покарання, оскільки його виконання покладається на відповідні державні органи чи службових осіб і не залежить від поведінки засудженого.

Відповідно до ч. 2 ст. 98 КК покарання, передбачене ст. 54 КК, не застосовується до неповнолітніх (див. коментар до ст. 98 КК).

Порядок виконання покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу укладається в декілька послідовних етапів, які визначені відповідно до положень статті 29 Кримінально-виконавчого кодексу України.

На першому етапі, коли вирок суду набуває законної сили, копія цього вироку надсилається до органу, який мав уповноваження присвоїти засудженому військово, спеціальне звання, ранг, чи кваліфікаційний клас. Це може бути, наприклад, військовий комісаріат або відповідна військова або цивільна установа, в залежності від характеру службової діяльності засудженого. Якщо особа є військовослужбовцем запасу, копія вироку надсилається до військового комісаріату за її місцем проживання.

Після цього, на другому етапі, коли відповідний орган отримує копію вироку, він здійснює кілька дій. В першу чергу, у відповідні документи вноситься відповідний запис про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чи кваліфікаційного класу. Далі, орган має забезпечити відмову засудженого від усіх прав, пільг та повноважень, пов'язаних з відповідним званням, рангом, чи класом. Наприклад, це може включати заборону на використання військових чи спеціальних привілеїв, які звичайно надаються особам з відповідним званням або рангом. Нарешті, орган зобов'язаний повідомити суд про виконання покарання протягом одного місяця з моменту отримання копії вироку.

Такий підхід дозволяє систематично та ефективно здійснювати процес позбавлення особи військового, спеціального звання, рангу, чи кваліфікаційного класу відповідно до встановлених законом процедур та вимог [9].

Висновки. це покарання має значний вплив на військовослужбовця, оскільки позбавляє його певних соціальних статусів, прав і можливостей. Воно може призвести до погіршення матеріального становища військовослужбовця, а також до труднощів у працевлаштуванні.

При призначенні покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу суд повинен враховувати такі фактори:

Характер і ступінь тяжкості вчиненого злочину.

1. Особисті обставини, що характеризують засудженого.
2. Наслідки вчиненого злочину.

Суд при призначенні цього виду покарання повинен враховувати кілька факторів, включаючи характер і ступінь тяжкості вчиненого злочину, особисті обставини засудженого та наслідки вчиненого злочину. Це допомагає суду зробити обґрунтований та справедливий вирок, враховуючи усі обставини справи.

Проте у деяких випадках позбавлення цих статусів та звань є необхідним для відновлення порушеного правопорядку та авторитету військовослужбовця. Наприклад, у разі вчинення злочину з використанням службового становища, позбавлення військового звання може бути необхідним для виправлення порушення та запобігання подібним випадкам у майбутньому.

Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є важливим інструментом в сфері військової дисципліни та правопорядку. Воно використовується для підтримання військової ефективності та забезпечення військової безпеки. Однак, потрібно враховувати, що це покарання може вплинути не лише на конкретного військовослужбовця, а й на всю військову громаду та її духовний клімат.

Позбавлення військового статусу або звання може викликати втрату віри в систему та авторитет військового керівництва серед інших військовослужбовців. Це може призвести до зниження морального духу та внутрішньої єдності в армії, що у свою чергу може підірвати бойовий потенціал військових підрозділів.

З іншого боку, позбавлення військового статусу або звання може бути також розглянуто як можливість для особистого реабілітації засудженого та відновлення його військової дисципліни та вірності військовій присязі. Це може стати поштовхом для військовослужбовця переглянути своє ставлення до служби та дотримання військових норм та правил.

Таким чином, необхідно балансувати між потребами військової дисципліни та правопорядку з одного боку, і захистом прав і інтересів військовослужбовців з іншого. Важливо, щоб при застосуванні цього виду покарання суди враховували всі обставини справи та розглядали його як останній засіб виправлення порушень і збереження дисципліни в армії.

Крім того, позбавлення військового статусу може мати далекосяжні наслідки для майбутньої кар'єри засудженого. Загуба військового статусу може ускладнити отримання нової роботи поза військовою сферою та обмежити можливості професійного росту. Однак, у разі успішного виправлення та повернення військового статусу або звання, це може слугувати як підтвердження покарання та виправлення помилок.

Важливо також враховувати, що військові звання та статуси не лише символізують службовий статус особи, але й можуть мати значення для самооцінки та самовизначення військовослужбовця. Тому позбавлення цих статусів може супроводжуватися емоційними труднощами та втратою самоідентифікації.

На практиці покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу застосовується досить рідко. Це пов'язано з тим, що воно є досить суворим і може призвести до значних негативних наслідків для військовослужбовця.

Однак, у деяких випадках позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є єдиною можливим способом відновлення порушеного правопорядку та авторитету військовослужбовця. Наприклад, у разі вчинення військовослужбовцем злочину, який стався з використанням його службового становища, позбавлення військового звання є необхідним для виправлення засудженого та попередження вчинення нових злочинів.

Отже, при застосуванні покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, судові органи повинні ретельно зважувати всі можливі наслідки для засудженого та для військової громади в цілому. Такий підхід допоможе забезпечити справедливість та ефективність виконання правосуддя в армії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України станом на 05.10.2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. № 2001-V URL: <http://search.ligazakon.ua>.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юридичних вузів і факультетів / Г. В. Андрусів та ін.; ред. П. С. Матишевський; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

4. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державні нагороди України»: Закон України від 17.05.2001 р. № 2419-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 31. Ст. 149.
5. Про державні нагороди України: Закон України від 16.03.2000 р. № 1549-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 162.
6. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Ін Юре, 2003. 1196 с.
7. Маляренко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України / В. Т. Маляренко. К.: Фонд «Правова ініціатива», 2003. 156 с.
8. Позбавлення військового, спец. звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. URL: <http://mego.info/>
9. Порядок виконання покарання Позбавлення військового, спец. звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. URL: <http://mego.info/>